

EM MINDEN TÖRTÉNELMI IDŐ KEDVEZ A DRÁMAÍRÁSNAK

beszélgetés

Eörsi István íróval

– Szophoklész arcával van egybemosva Eörsi István arca a most megjelent drámagyűjtemény hátán; ha ezt az ívet megpróbáljuk átöngni Szophoklész óta, és a drámát vizsgáljuk, akkor megállapíthatjuk-e, hogy nem minden történelmi idő kedvez a drámának?

– Nagyon kevés olyan történelmi korszak volt az elmúlt kétezer-ötszáz év óta – ha a görögöktől kezdjük az időszámításunkat –, amikor az ellentétes érdekek szabadon, erőteljesen kirajzolódhattak és egyik érdek sem volt olyan erős, hogy a másik érveit elhallgattassa. Ilyen volt a görög demokrácia, a reneszánsz kora, a kezdődő polgárság feltörésének kora – ott is sok mindent el kellett rejteni. Shakespeare például Erzsébet nagypapájáról, Henrikről nem nyíltan, hanem burkoltan mondta meg, hogy milyen szörnyeteg volt, olyan, mint Richárd. Ezt ravaszul kellett tennie, de mégis megtette. Amikor a polgári élet biztonsága valamikor az első világháború előtt összeomlott, akkor a polgári íróknak – majd később olyan íróknak, mint mondjuk Brecht, vagy Wedekind – egész sora tudta a felszabaduló konfliktusokat nyíltan, keményen kezelni.

– Az ember azt képzelné, hogy a történelmileg kedvező időszakokban, amikor felszínre kerülnek azok a dolgok, amelyek igazán iz-

gatják, mozgatják a társadalmat, a drámatírás kicsit elcsendesedik, mert a társadalom maga produkálja a drámákat. Hisz az igazi nagy összecsapások az utcán, a valóságban történnek. Úgy képzelem, hogy a dráma akkor születik meg igazán, amikor ezek lecsengtek, vagy még csak kitörőfélben vannak.

– Igen, ez lehetséges. A lényeg, hogy az igazi nagy társadalmi, emberi és morális konfliktusok nyíltan jelentkezzenek. Ehhez kell egy szabad értelmiség – Görögországban is megvolt – és kell egy olyan államhatalom, amely nem nyomja el túlságosan ezeket a konfliktusokat. Ez a két alapfeltétel van. Ezenkívül még valami kell: egy nagy eszmei kínálat, amelyet az értelmiség fontosnak érez.

– Mit értünk az eszmei kínálaton?

– Átfogó világnézeteket, amelyek azzal kecsegtetnek, vagy azt az ígéretet sugallják, hogy meg tudják oldani az emberiség problémáit.

– Akkor ma nem lehet drámát írni, ha innen nézzük a dolgot.

– Erről van szó; ma nagyon kedvezőtlen helyzetbe kerültek, mert a rendszerváltozások tájkán az összes olyan nagy világnézet, amely az egész emberiség kérdéseire kereste a választ: a szocializmus, liberalizmus, a politikai célokat megvalósítani óhajtó kereszténység válságba került. Nem képzelhető el olyan keresztény párt, amelynek vezetői kikorbácsolnák a pénzváltókat, a bankárokat a templomból – és ahol azt mondaná a legfőbb keresztény párt vezetője, hogy a gazdagok nem jutnak be a mennyországba. De nem képzelhető el olyan liberális vezetés sem, amelyik nemcsak a törvény előtti egyenlőség kérdéseitől

hanem a valóságos szociális egyenlőség lehetőségeire, vagy az esélyegyenlőségre választ tudna adni. És nem képzelhető el semmilyen szocialista világnézet, mert nem tudunk gazdasági alternatívát a piacgazdaságra. Én például elvileg és alapvetően szocialista volnék, de miféle szocialista az, aki nem tudja, hogy miképpen termeljünk és miképpen osszuk el a termékeinket?

– Nincsenek ideák.

– Ezek az ideák mind lejártak, vagy legalábbis hitelüket veszítették. Az emberek megpróbálnak helyett hülyéskedni. Ez az, amit úgy nevezek, hogy megpróbálják úgy feltüntetni az élet folyamatait, mintha a tetteknek nem volnának következményei. A második felvonásban meghal egy bajszos úr, és a harmadikban visszajön kebellet és esernyővel, mint nő. Mindenki röhög egyet... kellemes azt hinni, hogy minden lehetséges.

– Igaza van.

– Ilyenekkel van tele az egész modern és főleg a poszt-modern drámairodalom. Abból a felfogásból indulnak ki, hogy ez a belső szabadság. Én idáig nem jutok el: én ezt nem szabadságnak tartom, hanem felelőtlenségnek.

– Mindemkek ellenére a mostani – ideológiák, vagy ideák nélküli – világban is írt drámákat. Van egy, amelyről kifejezetten tudom, hogy ugyancsak valamilyen hülyéskedésre épül, amikor egy operációt közvetítenek. Zenével operálnak valakit a sebészek és nem fájdalomcsillapítással. A dráma fogalma változott-e meg, vagy tényleg a hülyéskedés vette-e át a hatalmat?

– Egyelőre lejárt. De vissza fog még jönni, mert ez mindig visszajött. Olyan mértékben igaz, hogy ez a tény nem tud tartósan meglapulni valahol. A másik: hiszek abban is, hogy a költészet – a dráma is – törvényt ül a saját énünk felett, hogy Ibsen kifejezésével éljek. Sőt, nemcsak a saját énünk, hanem a társadalmunk fölött is törvényt ül. Ehhez kell egy közös értékrend, és én úgy csinállok, mintha volna. S ha úgy csinállok, akkor van is a számomra, legfeljebb nem játszanak el. Most megint ebben az utcában vagyok. A rendszerváltozás előtt másfél évtizedig el voltak tiltva darabjaim, utána eljátszottak közülük vagy nyolcat négy év alatt, és most már nyolc év óta megint egyet sem játszanak, Németországban eljátszanak egy-egy darabomat. Ez persze rosszul esik, de nem befolyásol: írás közben sosem érdekelt, hogy mi lesz a kész darab sorsa. A Kádár-korszakban írtam tizenhét darabot, és közben egyáltalán nem hittem, hogy el fogják játszani őket. Mert igazából azt akartam kifejezni, ami foglalkoztat, és remélem, hogy ezt a tulajdonságomat megőrzöm még erre a kis időre.

(Elhangzott a *Gondolat-jel* 2005. január 10-i adásában)